

פרק א

נווה מדבר של ציוויליזציה: מונאסטיר 1839-1863

תירגם משה כהן

בספטמבר 1848 היה אדוארד ליד בדרכו לאלבניה כדי לצייר את המראות המרהיבים של המחוז האיטלקי ביותר של אירופה. הביקור החל ברגל שמאל. מסעו של ליר מערבה מעיר הנמל הגדולה סלונקי עבר דרך ארץ של רמות מבודדות במחוזות האירופאיים של הממלכה העות'מאנית. האמן האנגלי עזב את סלונקי ב-13 לספטמבר, ופגש קהילות דלות ועלובות. כמעט כל עיירה הייתה עזובה ומלוכלכת. ואז, ב-17 בספטמבר, הגיע ליר למונאסטיר. מה שמצא שם המם אותו. הוא ציפה שכמו ביתר תחנותיו במסע, יתחלפו ההוד וההדר של הנופים בעליבות עגמומית בעת שייכנס לעיר.

"הופתעתי לטובה מריבוי מבני הציבור, הקסרקטינים והמשרדים בכניסה לעיירה, ובתוכה – מהדרכים הרחבות והסלולות, ומהניקיון והסדר של הבתים... מונאסטיר הייתה שוקקת חיים ויפה באופן יוצא דופן, והתרשמותי הייתה חזקה במיוחד מאחר שהגעתי אליה דרך אזור פרא שהיה כמעט בלתי מיושב. בפתחה אתה עומד נבוך מול הופעתה המחודשת של ציוויליזציה, שחשבת שעזבת מאחוריך לתמיד. היא שופעת תהלוכות צבאיות, שומרים, להקות נגנים, פאשות, ארמונות, עמדות זקיפים, פעילות תוססת, וערימות של סחורה המחכה לך בכל אשר תפנה."

באמצע המאה ה-19 הייתה מונאסטיר נווה מדבר של ציוויליזציה. מ-1839 עד 1863, בעת שהאימפריה העות'מאנית סבלה ממלחמה ומשקיעה כלכלית, מונאסטיר נהנתה מ-25 שנות שלום ושגשוג. למרות שמעולם לא הגיעה לרמתן של הערים העות'מאניות הגדולות איסטנבול ואיזמיר, הרי שבשנות ה-40 וה-50 של המאה ה-19 היא התקרבה לגודלה של סלונקי, ועברה אותה מבחינת הישגי המודרניזציה שבה, וברמות המקדוניות הרחוקות לא היו לה מתחרים. כבירתה המנהלית והצבאית של רוב טורקיה האירופית, היה בה הכול: מסחר שוקק, כוח צבאי, ארכיטקטורה מרשימה, אליטה תרבותית, ועוצמה צבאית. כל זאת ללא נמל או מסילת רכבת, למרגלות הרים, כשהיא מופרדת מהמטרופולין האזורי סלונקי מרחק של ארבעה ימי רכיבה על סוס. מונאסטיר הצליחה להפוך לעיר תוססת ואמידה בת 45,000 תושבים. הייתה זו עיר טורקית אידיאלית של האימפריה העות'מאנית

המתמערבת. השנים 1839-1878 היו עידן התנזימאת, עידן של רפורמות עות'מאניות שהציעו להרחיב את עושרה וכוחה של האימפריה על ידי החלת "פרקטיקות ו,תהליכים שמקורם באירופה, בעידודן, אם לא בפקודתן, של המעצמות האירופיות ובעזרת מומחים ויועצים אירופים." כל תחום בחיי החברה העות'מאנית הושפע מהידע האירופי. מומחים גרמנים סיפקו ייעוץ צבאי, הצרפתים לימדו רפואה. ערים טורקיות היו היעדים הראשיים של ההתמערבות הזאת.

עוד בשנת 1896 לפני צו הרפורמה העות'מאני הראשון של ה-3 בנובמבר 1839 החל סנגור הרפורמה החזק ביותר של טורקיה, מוסטפא ראשיד פאשה, להפעיל לחץ להנדסה מחודשת של הערים העות'מאניות לפי האפיונים האירופיים. מפריסת הרחובות ועד לסגנון האדריכלי וחומרי הבניין, הכול היה אמור לשקף את "הסגנון החדש באופנה האירופית". כל התוכנית המערבית הזאת יושמה היטב במונאסטיר. מונאסטיר הייתה בין הערים הטורקיות המושפעות ביותר מאירופה בעידן התנזימאת המוקדם, מה שניכר במרכז העיר שהייתה בנויה שדרות רחבות וישרות בסגנון אירופי, בארכיטקטורה הציבורית והפרטית אשר שאלה יסודות ניאו-קלאסיים מערביים אחרים, ובמנהיגות האזרחית והצבאית המחונכת על פי האתוס המערבי. מונאסטיר הייתה מודל למאמצי המיערוב של האימפריה העות'מאנית. המבקרים האירופים שהגיעו למונאסטיר העידו על הישגיה המערביים הבולטים. העיר עלתה על ערים בלקניות אחרות באופן כזה שהפגיעה אף את הנוסעים המנוסים ביותר. המלומד הגרמני ג'ון פון האן (von Hahn) כמעט סיים את מסעו מבלגרד לסלוניקי כשהגיע למונאסטיר ב-1858, אך דבר לא הכין אותו למראה הקסרקטינים עצומי-הממדים המבהיקים בניקיונם ובית החולים הצבאי. "סדר הגודל של הקסרקטין הענק בן שתי הקומות הבנוי בסגנון ניאו-קלאסי שבו שכנו 8,000 איש היה נקי ומסודר. מלחמת הצבא בלכלוך הייתה כזו ש"אשה הולנדית הייתה מוצאת קושי באיתור משהו להתלונן עליו מבחינה זו". לבית החולים לא היה במה להתבייש בהשוואה לאף אחד מבתי החולים האירופיים."

שכונות המגורים בעיר עלו גם הן על ציפיותיו של האן בעקבות מסעותיו בארצות הבלקן. הסטנדרטים הפרובינציאליים לא ניכרו באליטה של מונאסטיר, שבנתה את משכנותיה בהתאם לסגנונות מושפעי-המערב הנראים באיסטנבול.

"עם זאת, חלקה היפה ביותר של העיר, משתרע בצדה המערבי משני צדדיו של נחל הזראגון הזורם דרך העיר בערוץ מוקף-חומה ולו שני רציפים בעלי מעקות מהודרים, שם ניצבת שורה

ארוכה של בתים גדולים וחדשים בהם גרים הפאשות הצבאיים הרבים וכן הפקידים האזרחיים והצבאיים המוצבים שם. הסגנון הארכיטקטוני הוא עירוב ייחודי של מזרח ומערב היוצר רושם חינוכי, והצבעים מלאי החיים של חזיתות הבתים משווים להם מראה מקסים. ואולם אפילו מחוץ לאזור זה של העיר מצאנו בכל שאר חלקיה בתים חדשים וחזיתות מעוטרות יותר מאשר בכל שאר הערים בהן עברנו במסעותינו. בהשוואה להן, מונאסטיר עוררה הרגשה של מרכז עירוני ראשי."

אפילו המבקרים האירופים שרחשו אהדה מעטה בלבד לאימפריה העות'מאנית, ושהאשימו את הביורוקרטיה המושחתת שלה על שטיפחה אדישות בקרב התושבים, הייתה חולשה למונאסטיר. הם היללו את אוירת החריצות שבה והשוו אותה באופן מחמיא לבירה העות'מאנית. ב-1860 צפתה הנוסעת האנגליה מארי ווקר מבעד לחלון הקונסוליה הבריטית במונאסטיר במעברן התמידי של שיירות ארוכות של גמלים ובהמות עמוסי סחורה, והתרשמה שהעיר "שוקקת שאון ופעילות הנראים מערביים, ומשווים למקום נופך שבכמה מובנים הוא תרבותי הרבה יותר מזה של קונסטנטינופול עצמה."

שגשוג ומסחר עם אירופה

היציבות הכלכלית שגרמה לפעילות המסחר של מונאסטיר עם אירופה עמדה בניגוד חריף למצבה הכללי הקשה של האימפריה העות'מנית. בשיאו של השפע הכלכלי במונאסטיר, האימפריה העות'מנית צברה חובות כבדים ממלחמת קרים נגד רוסיה בשנים 1853-1856. בין השנים 1854 ו-1874 הצליחו הטורקים לקיים את כלכלתם בעזרת 14 הלוואות מבנקים זרים, ובשנת 1858 הייתה כלכלת האימפריה העות'מנית מעורערת עד כדי כך שהיא נאלצה לשלם שערי ריבית גבוהים שהגיעו לכדי 60%. אפילו ב-1840, בעוד מונאסטיר פורחת, חוותה טורקיה משבר כלכלי שהוביל לניסיונות כושלים בשימוש בשטרות כסף.

אף לא אחד ממשברים כלכליים אלה לא הפריע לצמיחה ולשגשוג של מונאסטיר. מלחמת קרים סערה במרחק מאות קילומטרים במזרח הים השחור, אך ביטחונם של המלווים בכלכלת העיר השתקפה בריבית מקומית של 12% בלבד, שיעור נמוך משמעותית יחסית ל-60% ששילם האוצר העות'מני.

מכיוון שבה היו ממוקמים המפקדה הצבאית והמטה המדיני של מקדוניה, יכלה מונאסטיר לשמור על דרכי המסחר מפני שודדי ההרים. קונים ומוכרים מלאו את השווקים המרשימים שהיו מקורים ומוארים באור יום באמצעות צָהָרִים. רחובות העיר היו עמוסים בשיירות של פרדות, סוסים וגמלים, והיו בהן כאלה שמנו 500 או 1000 בהמות משא והביאו יותר מ-50 ואפילו 100 טון של סחורה לעיר.

בגדים, ברזל, רום, פלפל שחור, כלי מטבח, בדיל ואגוז מוסקט הגיעו מאנגליה דרך הנמל בסלוניקי. סחורות אחרות הגיעו בדרכי היבשה. מוינה ומשוויץ – סוכר קפה ועור. מצרפת משי ופלנל וכלי אוכל מגרמניה ואוסטריה. אחת מחברות הסחר במונאסטיר, Freres Robev et fils, הייתה כה גדולה שיכלה להחזיק משרדים בסרייבו, באיסטנבול, בבלגרד, בטרייסט ובלייפציג. סוחרים אחרים במונאסטיר סחרו עם פרס והודו הרחוקות.

בשנת 1836 דיווח נוסע צרפתי בשם בו אמי (Boue Ami) שהיו 2,150 חנויות במונאסטיר, אך גם מספר זה גדל במהרה! הסכם סחר בריטי עות'מני שנחתם ב-1838 קיצץ בתעריפי הסחורות הבריטיות המיובאות לטורקיה, שהפכו להיות בהישג יד והדרישה להן באימפריה העותמנית גברה. עד 1856 כבר דיווח הקונסול הבריטי לונגוורת' (Longworth) שסוחר מונאסטיר נענו לביקוש המוגבר לסחורות המיובאות ופתחו חנויות חדשות רבות מאוד בבזאר. חלק מהחנויות אלה הותאמו לצרכנים חדשים בעלי טעם מעודן יותר ועיצובן לא היה כשל דוכן פשוט. היו אלה חנויות עם מידה מסוימת של יומרה להיות בעלות אופי של מותרות אירופיות. השפע במונאסטיר והסחר הפעיל והתוסס שלה עם אירופה, העצים את תהליך ההתמערבות שאף נתמך בידי הממשל. לאנשים היו האמצעים וההזדמנות לעבד ולפתח טעם מעודן לסחורות אירופאיות.

העילית החברתית של מונאסטיר - אנשי המערב ומתמערבים

מעצמות אירופיות הכירו בחשיבות הצבאית והמסחרית של מונאסטיר ובשנת 1851 החלה פתיחת קונסוליות במקום. אוסטריה והונגריה היו ראשונות, בעקבותיהן באו אנגליה, צרפת, רוסיה ויוון. הממשל העות'מני שם לב לעליית חשיבותו של המקום ובנה במונאסטיר, בין הערים הראשונות באימפריה, תחנת טלגרף. קשרי הטלגרף העות'מנים החלו ב-1855 עם הקשר של איסטנבול לאירופה וכבר בקיץ 1860 הוקמה מערכת תקשורת זו במונאסטיר.

הקונסולים הזרים היו חלק מהעילית המערבית והמתמערבת במונאסטיר. אחד הנציגים בקונסוליה הרוסית היה סטודנט ללשון סנסקריט ואחר אספן של מטבעות עתיקות. הקונסול האנגלי צ'ארלז קאלברט (Charles Calvert) עסק בצילום. הוא שיתף פעולה עם ד"ר יוזף סקלי (Joseph Szekely) צלם אוסטרי כאשר זה ביקר במקום בשנת 1863. מורגריטיס דמיסטה (Muargaritis Demista), פרופסור בבית הספר היווני במונאסטיר, חקר כתבים עתיקים שנמצאו מנזרים שבאיזור. הוא קנה את השכלתו בגרמניה ונודע כמלומד וסופר של מחקרים ארכיאולוגיים חשובים על מקדוניה. איטלקים עבדו כמתורגמנים.

מיסיונרים נוצרים תרמו אף הם להתפתחות רעיונות אירופיים, לחינוך ולחברה במונאסטיר. קתולים מצרפת פתחו במקום מיסיון ב-1856 ובית ספר לנערות ב-1857, מיסיונרים מהכנסייה הפרסביטריאנית של קנדה כבר עבדו עם יהודים וקבוצות אחרות בשנת 1860, ועוד שליח מיסיונרי ליהודי מונאסטיר הגיע מהכנסייה של סקוטלנד ב 1863. זה האחרון, סטובר שמו (Rev. C. Stover) היה ידידו של הקונסול האנגלי קלאברט ובתו של הקונסול האוסטרי למדה בבית הספר של המיסיון הקתולי.

אירופאים אחרים מצרפת, מאיטליה ומגרמניה שירתו בצבא העות'מני כקצינים, רופאים ואף כמנצחים בתזמורות; וזרים מהונגריה ומפולין היו חלק נכבד מהקצונה בחיל המצב המקומי. תיירים אירופיים תרמו לאווירה האירופאית המערבית של מונאסטיר ולעיתים קרובות הוזמנו למפגשים סגורים. אדוורד ליר (Edward Lear) נפגש עם המושל הכללי; ותיירים בריטיים, בהם אדמונד ספנסר (Edmond Spencer) ב-1850 ומרי ווקר (Mary Walker) ב-1861 נכללו כאורחים בארוחות חגיגיות של העילית ובאירועים אחרים. כבר ב 1838 יכול היה האורח יוזף מילר (Joseph Muller) למצוא מגורים בסגנון מערבי כמו "המלון בעל המיקום הקסום, פשוט ומסודר בטוב טעם שבעליו הם סגן הקונסול היווני והרוקח לורנצו פרי".

בשנת 1859, כתב גם התייר ב' ניקולידי (B. Nicolaidy) על מלונות בסגנון מערבי במונאסטיר. למעשה, הפכה מונאסטיר אתר פופולרי בתיירות האירופית עד כדי כך שב-1864 יכול היה כתב התיירות היינריך בארט (Heinrich Barth) להניח שקוראיו מכירים את המקום. כבר בתחילת שנות השישים של המאה ה-19 נכללה העיר בספרי ההדרכה הגרמניים והבריטיים, ואלה האחרונים הבטיחו

לתיירים שבמונאסטיר הם "יחושו שהם נושמים אוויר אירופי" וגם "יהיו מופתעים לטובה ממספר בני אירופה, שעוסקים שם או במסחר או בשירות הממשלה".

אחדים מראשי הרשויות העות'מניות במונאסטיר היו לא פחות מערביים מהאירופאים עצמם. ב-1863, מצא האן (Hahn) שהגנרל פאיק פאשה, שבעבר היה סטודנט בווינה, "הוא כה גרמני לא רק בשפתו אלא גם בצורתו ובקומתו, כך שכולם חשבוהו לבן המדינה". מושל העיר הכיר את וינה היטב ודיבר גרמנית שוטפת. גם מנהל בית החולים הצבאי למד בבית ספר לרפואה בפריס. כבר ב-1848, כאשר רק טורקים מעטים שלטו בשפות אירופאיות, המושל הצבאי של מונאסטיר קיבל חינוך מערבי מעמיק ודבר אנגלית שוטפת. כמושל של רובה של מקדוניה העות'מנית, הוא שכן בארמון, וליר (Lear) התרשם מאישיות בעלת הוד והדר מזרחי, ועם זאת היה בו גם צד מערבי. וכך כתב ליר:

"ג'ורג'יו (Giorgio) המדריך חיכה על מנת לקחת אותי לארמון; לבוש במיטב מחלצותי הלכתי לביקורי המכובד הראשון. כל הזיכרונות שצברתי מספרים או באופן אישי עלו במוחי באופן כה ברור כאשר הוכנסתי פנימה לארמון המושל עד שנדמה היה לי כאילו ראיתי את כל זה קודם לכן; חדר ההמתנה היה מלא בבני לווייה, הלשכה השנייה מלאה מזכירים וקצינים, ולבסוף האולם הרבוע הגדול, שבפינתו, מעשן נרגילה ארוכה במיוחד, שפיתולי הצינור שלה היו הריהוט היחיד בחדר מלבד השטיחים והספות, ישב מפקד הצבא (Seraskier Pasha) בכבודו ובעצמו – אחד האצילים המכובדים ביותר באימפריה העות'מנית."

אך במחזה הזה של שטיחים, ספות ונרגילות הייתה גם הפתעה – הפאשה למד באוניברסיטת קימברידג' באנגליה. החל מ-1834 נשלחו מספר סטודנטים עות'מניים לפריס, ללונדון ולוינה ללימודים, ברור שהפאשה של מונאסטיר היה ביניהם.

העילית של מונאסטיר התפנקה באופנה ובבילויים אירופיים. בימי ראשון, ב"קפה עבדי פאשה" התרועעו נשים בשמלות קרינולינה, ומדי יום התארח בקפה בעל הסגנון האירופי המגוון המלא של אזרחי מונאסטיר: טורקים, יהודים ונוצרים. הם באו לשתות ראקי ושיחקו במשחק המערבי, ביליארד, שהיה אז המילה האחרונה באנגליה ובאמריקה.

בתחילת קיץ 1861, שתו הקונסולים הזרים והטורקים בעלי הנטיות המערביות, יחד עם קציני הצבא העות'מני שמוצאם מאנגליה, מפולין ומהונגריה, שמפניה במסיבה שנערכה לכבוד יום ההולדת של

מלכת אנגליה. היה זה סוג של התכנסות קוסמופוליטית שנועדה להגדיר את היות מונאסטיר עיר מודרנית. וכבר ציין ליר שמונאסטיר הייתה "מטרופולין של פרובינציות רחוקות אלה, כנראה חשיבות שהצדיקה פעילותה ושגשוגה". היסטוריונים בני זמננו מסכימים שבשנות החמישים של המאה ה-19 "מונאסטיר הפכה להיות המרכז החזק ביותר במקדוניה".

אוכלוסיית מונאסטיר

התמערבות העילית של מונאסטיר לא התבטאה באותה מידה בקרב אוכלוסיית העיר בכללותה. זו הייתה מיוצגת במגוון של זהויות, מנהגים ואמונות. ברחובות ובשווקים של מונאסטיר נראה שפע של לאומים והביטוי בלקניזציה הפכה להיות מילה נרדפת לפיצול ופלגנות. העיר הייתה נתונה להשפעת יוון העצמאית מזרם ובולגריה ואלבניה בשלטון תורכי ממזרח ומערב. במונאסטיר היו אוכלוסיות משמעותיות של כל הקבוצות האלה. מפני שהייתה מושב המפקדה הצבאית, התפארה העיר באוכלוסייה גדולה של חיילים עות'מניים ובתוך 45,000 הנפש של אוכלוסיית העיר בין 1850-1860 היו בה גם יהודים, וולכים וצוענים רבים. העיר מנתה כ-22,000 מוסלמים, 3,000 יהודים, 1,500 קתולים, 2,500 צוענים ו-17,000 חברים בכנסיה היוונית-אורתודוקסית. מכיוון שבאימפריה העות'מנית את זהותו של אדם לא קבע הלאום שאליו השתייך, אלא דתו, לא היו עות'מאנים או תורכים באימפריה. כל הנתונים העות'מניים הוכרו על ידי הממשלה כחברים בקבוצות דתיות, בין אם הם מוסלמים נוצרים או יהודים. מוסלמים ויהודים הסכימו לתפישה זו וראו את עצמם כחברים בקבוצת הדת שלהם בלבד. רק הנתונים הנוצריים שבאימפריה נמשכו לתנועות הלאומיות שסחפו את אירופה בתחילת המאה ה-19, והחלו לזהות את עצמם כסרבים, יוונים ובולגרים.

אחת הקבוצות שהתנגדה לתהליך ההתמערבות היו אנשי הדת המוסלמים שפירשו ויישמו את השריעה, החוק האיסלמי שלפיו נהגו החיים באימפריה העות'מנית. מתחילתה הייתה האימפריה העות'מנית חברה מוסלמית, ומושל האימפריה, השולטן, יישם את חוקי השריעה המעניקים למוסלמים מעמד עליון בחברה. יהודים ונוצרים יכלו לשמור על דתם, חוקיהם ומנהגיהם ולנהל את עסקי הקהילה הפנימיים שלהם, אך כלא מוסלמים מעמדם היה נמוך והם היו נתונים למגבלות שונות, כמו תשלום מס גולגולת מיוחד (cizye).

רפורמות הטנזימט מהשנים 1839 ו-1856 שינו מסורת זו והכניסו את הרעיונות המערביים של שיויון בפני החוק למוסלמים ולאלה שאינם מוסלמים. מס ה-cizye אמנם בוטל אך הוא הוחלף באחר, bedel-i askeri, וההשתייכות הדתית המשיכה להיות הבסיס לזהות באימפריה. עם זאת, אנשי הדת האיסלמית הבינו שהעיקרון שלטון השריעה מתערער. הקונסול האיטלקי דיווח שהקאדים (השופטים המוסלמיים) ראו את הרפורמה של 1856 כמנוגדת להוראות הקוראן, ומוסלמים רבים קיוו שהחוק החדש לא ייאכף.

בני קבוצות דתיות אחרות נטו גם הם להפגין קשר למסורת. הם ביטאו את זהותם הדתית והאתנית באמצעות סגנון הלבוש. מגוון המלבושים השונים הדהים כמעט את כל המבקרים האירופים כאלמנט המגדיר והמאפיין של חיי העיר.

נשים יווניות התהלכו בלבוש הכולל "סינר שני מפוספס, וצרור ארוך במיוחד ועבה של משי שחור הקשור לשערך בסגנון זנב סוס" ואילו נשים מוסלמיות עטו צעיף לבן המכונה יֶשְׁמֶק. נשים בולגריות חגורות בחגורת כסף ענקית הסוגרת על בגדי צמר ארגמניים מקושטים בדוגמאות של צלבים שווי זרועות. ראשיהן עטופים בצעיפים מעוטרים בתחרת זהב, פתילים וחרוזים, בעוד כיסויי הראש של הנשים היהודיות היו טורבנים מורכבים וגדולים מאד.

כיסויי הראש של הגברים כללו את התרבושים הלבנים של הוולאכים, את הטורבן המוסלמי, ואת עוטי הגלימה הבולגרים וחובשי המגבעות עטופות הפרווה המתנשאות של היהודים. הוולאכים נעלו נעליים מיוחדות בעלות חוד מזדקר ומקושט בציצית רחבה, טורקים לבשו גלימות קאפטן ארוכות והסוחרים היווניים התהדרו בטוניקות כחולות. אלבנים השתמשו בניצים מאומנים לציד לשם משחק, ומרי ווקר צפתה בהם נושאים על פרקי ידיהם את הציפורים שראשיהן עטויים ברדס בעוד הם רוכבים על גבי סוסים כאשר "כלבי ציד יפים מקפצים לפניהם".

תמונה בלקנית טיפוסית זו שעיננה כל כך את ווקר הודות למיגוון האקזוטי השופע האפילה מעט על היסוד המערבי שהיה קיים במיוחד בקהילה האורתודוקסית יוונית הגדולה. היוונים הקימו ומיסדו מערכת חינוך מערבית שהחליפה את ההוראה הדתית המסורתית כבר ב-1830, ובשנת 1851 הרחיבו את מערכת החינוך כאשר שכרו את שירותיו של מרגריטיס דמיסטה (Margaritis Demista) לניהול בית ספר חדש שהקימו. נושאי הלימוד כללו גיאוגרפיה, צרפתית, חשבון והיסטוריה וכן לימודים על סוקרטס והומרוס. נוסף לכך החל הצבא העות'מני להפעיל ב-1855 בתי

ספר בסגנון מערבי לחינוך קצינים לעתיד. מפקדת הצבא של מונאסטיר ניהלה אחד מבתי ספר אלו כבר-1858. בשנות השישים של המאה ה-19 למד בבית ספר זה בן מונאסטיר מחמד ריפעת (Mehmed Rifat), אחד המחזאים הטורקיים המוצלחים שכתב בסגנון מערבי.

תנועות אלו לאימוץ חינוך והשכלה מערבית זכו לתמיכה ועידוד בתקופת הטנוזימט. הממשלה העות'מנית גייסה מוסלמים ולא מוסלמים במאמץ לחידוש האימפריה באמצעות אימוץ תרבות אירופית. איסטנבול נקטה בפעולה ישירה להביא את הרפורמות למוסלמים, בכך שפתחה בתי ספר מערביים וכתוצאה מכך נדרשו נוצרים ויהודים להנהיג שינויים דומים בקהילותיהם על מנת לתרום להצלחת הרפורמות.

בסופו של דבר, בתקופה זו של שפע מערבי, אפילו יופיה הטבעי של מונאסטיר נראה מזהיר יותר. בתי העיר הציבוריים, בתי המגורים, הגנים, הנהר והגשרים המקורים, המסגדים והצריחים תרמו אף הם ליופיים הטבעי של ההרים שבסביבתם היא ממוקמת. העיר הנמצאת בגובה של כ-615 מטר מעל הים, מעליה מתנשא הר פליסטר (Pelister) לגובה של 2601 מטר שהוא אחד הפסגות המושלגות בשרשרת ההרים הסמוכה באבא (Baba - סבתא). אדוארד ליר התבונן בעיר וסביבתה בכישרונו כצייר נופים וכתב: "קשה לתאר עיר הממוקמת במקום קסום יותר מזו. שפע הברושים והמבט ממעוף הציפור על המסגדים בצבעי לבן וורוד הוא כה מעודן ויפה, בצורה מופלאה ממש". והוא ממשיך:

" יופיו של הטבע במונאסטיר הוא בלתי נדלה. העיר בנויה בקצהו המערבי של מישור אצילי, מוקפת גבעות המעוצבות בצורה נפלאה, בתוך שקע בצורת מפרץ שיוצרים שני הרים גבוהים מאוד אשר בין שתי כיפותיהם החוסמות המושלגות עובר מעבר ההרים לעיר אוכריד. נהר חוצה את העיר שזרמו שוטף וקוצף ומעליו גשרים העשויים רובם מעץ. משני צידיהם של חלק מהגשרים האלה בנויות חנויות היוצרות באזאר רחב ומקורה... אם נתבונן במעלה הנהר או במורדו, התערובת של צריחים, מסגדים, יחדיו עם הברושים ועלוות הערבות, נצפה במחזה קסום ביופיו."

בשיא פריחתה באמצע המאה ה-19 חבקה מונאסטיר באופן מושלם יתרונות של מזרח ומערב. עיר זו שמרכז חייה היה מוקדש למסחר, בנתה חנויות על הגשרים החוצים את הנהר, כך שלמעשה הדרכים המובילות היו משוק אחד למשנהו. אך עם זאת, בניגוד להמולת השווקים, ניתן היה למצוא בעיר פרטיות ואווירה שקטה ונינוחה בגנים שבתוכה. בעיר הוקם מגדל שעון מאבן, 46 מטרים גובהו סמל

לקדמה, שנועד לקרוא למוסלמים לתפילה על בסיס קבוע. אך למרות השעון המשיכה מונאסטיר להעסיק מואזין שיקרא למאמינים לבוא ולהתפלל בקריאה שיש בה מנגינה. ייתכן שהאהבה ליופי גרמה למונאסטיר לדחות בבוז את השעון. לדעת ליר, קונסטנטינופול נאלצה לעמוד בסבל מהמונוטוניות של מואזינים מאנפפים, אך במונאסטיר הקוראים לתפילת הציבור "היו מוסיקליים באופן מענג".

זו הייתה עיר בה הסתחררו דרווישים בטקסיהם המיסטיים בעוד השמפניה נמזגת במסיבות לכבוד יום ההולדת של מלכת אנגליה. יוונים, אלבנים, יהודים וبولגרים חיו בשלום תחת שלטונו של טורקי דובר אנגלית.

עלייתה של מונאסטיר

סיפור עלייתה וצמיחתה של מונאסטיר מעיד כיצד מיקום ומזל יכולים לגבור על אסון. מונאסטיר, בשמה היום ביטולה, ממוקמת בין אגמים, נהרות והרים במקדוניה, ארץ סלעית אך פורה בדרום מזרח אירופה, השוכנת בין העיר סלוניקי במזרח ואלבניה במערב בלב חצי האי הבלקני. באמצע המאה הארבע עשרה נעו הצבאות העות'מניים מערבה אל מחוץ לאסיה הקטנה, וכבשו את האימפריה הסרבית במקדוניה ואיימו על האימפריה הביזנטית באנטוליה. שני שמותיה של מונאסטיר הם הודות למנזר שהיה בסביבה. הסרבים קראו לעיר ביטולה, שם הנגזר מהמילה obitely, שפירושה בסלביה, מעון נזירים, ואילו היוונים כינו אותה מונאסטיר מהמילה היוונית למנזר. העיר נפלה לידי העות'מניים ב-83-1382, והשליטים החדשים כינו אותה מונאסטיר. אף על פי כן השם הסלבי שרד לצדו של השם היווני.

מיקומה המרכזי של מונאסטיר והאדמות הפוריות בסביבתה היו מאז ומתמיד מקור להצלחתה. בהיותה במחצית הדרך בין הנמלים של סלוניקי בים האגאי ובין דורס (Dures) שבאלבניה על הים האדריאטי, נודעה לעיר חשיבות כמעבר יבשתי עוד בתקופות קודמות לשלטון העות'מני. דרך מעבר זו נודעה כבר מזמן האימפריה הרומית, אז נבנתה Via Egnatia שנועדה לקשר בין ביזנטיון (היום איסטנבול) לבין עיר הנמל Dyrachium, דורס היום, משם הפליגו לרומא. העיר העתיקה הרקליאה שבאתרה שוכנת היום מונאסטיר שכנה על דרך זו. מונאסטיר אף הייתה בלב רשת הדרכים אזורית, מקור ויעד לטיולים מקומיים. במקדוניה נהוג היה לומר: "כל הדרכים מובילות למונאסטיר".

מונאסטיר שהייתה על צומת דרכים מרכזי אף נהנתה משפע של מים ואדמה משובחת. שלגים שירדו בין נובמבר לאפריל יחד עם גשמי הקיץ והפשרת השלגים בהרים שמסביב אפשרו את זרימת נהר הדרגור כל השנה, ומימיו אף השקו את המישור הסובב את העיר. למעשה, העיר והמישור סביבה מוקפים באופן מושלם כל כך בפסגות ההרים שמסביב עד כדי כך שגיאולוג במאה ה-19 תיאר את סביבתה כדומה למכתש על הירח. ההרים סיפקו מים ואף היו חומת מגן של העיר מהתקפה צבאית. כל היתרונות הללו סייעו למונאסטיר להפוך לעיר עות'מנית מצליחה במאה ה-15 ובמיוחד במאה ה-16. ספריה איסלמית נוסדה בעיר בשנת 1430 והמסגד Isak נבנה על הגדה השמאלית של נהר הדרגור. תקופתו של סולימאן המפואר הקרוי גם סולימאן המחוקק, סולטן האימפריה העות'מנית בשנים 1520-1566, (מי שבנה את חומות ירושלים וגם הקצה ליהודים את רחבת התפילה בכותל המערבי), הייתה תקופה פעילה גם במונאסטיר. בשנים 1558-59 הוקם המסגד Jeni שמעליו התנשא צריח לגובה 40 מטר שהכריז על ניצחון האיסלאם באירופה הנוצרית. שנתיים לאחר מכן, בנה הארכיטקט החשוב ביותר באימפריה, מימאר סינאן (Mimar Sinan), את המסגד Ajdar Kari במונאסטיר. התרבות האיסלאמית פרחת והעיר הייתה מקום משכנו של המשורר הנודע סולימאן עייני (Sulayman Ayani) שמת ב-1603.

העיר נזקקה למסגדים נוספים על מנת לשרת את האוכלוסייה המוסלמית ההולכת וגדלה. במאת השנים בין 1450 ל-1544, המרת הדת לאיסלם בין הנוצרים והיהודים עזרה לגידול באוכלוסייה הדתית איסלמית במונאסטיר שהתרחבה ל 60% מאוכלוסייה בעוד האוכלוסייה הנוצרית קפאה על שמריה. ב 1544, מבין 3665 תושבי העיר 2440 כ-67% היו מוסלמים, ומתוך 1200 הנוותרים 300 היו יהודים והיתר נוצרים.

מאתים שנות משבר 1600-1800

יתרונותיה של מונאסטיר הקשורים למיקומה - מים, ביטחון ושגשוג לא עמדו לעיר במאה ה-17. קרה דבר מה נורא שהשאיר את העיר מאחור במהלך 200 השנים הבאות. אולי כתוצאה משינויים אקלימיים, מקדוניה, יחד עם שאר דרום מזרח אירופה סבלה מאסון דמוגרפי. בסוף המאה ה-16 מנתה האוכלוסייה בכל הבלקן, בכלל זה אלבניה, בולגריה, מקדוניה, יוגוסלביה

ויוון כשמונה מיליון תושבים. ב-1700 קצת יותר ממאה שנים לאחר מכן הצטמקה האוכלוסייה בכל אירופה העות'מנית עד כדי 3 מיליון. יותר מ-60% של האוכלוסייה נעלמו. רק במהלך המאה ה-18 התחיל תהליך של שיקום מהאסון, וגם אז הוא לא היה שלם. בשנת 1831 מספר האוכלוסין גדל לכדי מעט פחות מ-6 מיליון.

כתוצאה מקריסת אוכלוסין מסתורית זאת, לא הייתה בתחילת המאה ה-19 תקווה רבה להתחדשות ולתקומה במונאסטיר. היא הייתה לעוד אחת הערים העניות במקדוניה השרויה באנרכיה. האוכלוסייה בערים באזור לא עלתה על 10,000 נפש והאריסטוקרטיה המקומית פעלה ללא תלות בסולטן הנמצא רחוק באיסטנבול. סכסוכים פרצו בין מכובדים אלה, והם הטילו מסים על האוכלוסייה המקומית למימון הוצאותיהם הצבאיות. היעדר אכיפת החוק בידי רשות של שלטון מרכזי שיחקה לידיהן של כנופיות גנבים ששכנו בהרים. כנופיות אלו שהיו ידועות בשמן klepht, ארבו לאיכרים ולסוחרים אשר היו לטרף בדרכם להעברת סחורתם. האיזור סבל מצב של "שוד בסיטונות".

המצב לא נראה ככזה שיכול להוביל לשגשוג, אף על פי כן 50 שנה לאחר מכן במחצית המאה ה-19, שוב עלתה מונאסטיר לגדולה. סדרה של מאורעות בלתי תלויים שינתה שוב את העיר. סקירה של מאורעות אלה הם שיעור טוב בהיסטוריה של אי יכולת הניבוי או של הבלתי צפוי בהיסטוריה.

1831-1769 שנות עלייתה והופעתה מחדש של מונאסטיר

מספרים על אחד מהפרופסורים להיסטוריה במכללה כלשהי שהיה פותח כל סמסטר במשפט "סין בנתה חומה ורומא נפלה". בקנה מידה קטן יותר לאין שיעור ניתן לומר שעלייתה של מונאסטיר היא תוצאה מנפילת מוסקופוליס.

מוסקופוליס הייתה ממוקמת בהרי מקדוניה כ-80 ק"מ דרומית מערבית למונאסטיר. באמצע המאה ה-18 אוכלוסיית מקדוניה הייתה מורכבת בעיקרה מאיכרים ורועים. ומוסקופוליס הייתה העיר החשובה ביותר. תושביה היו נלכים אחת מהעדות הרבות וקבוצות הלשון שחיו במקדוניה במשך מאות בשנים. שפתם ממקור לטיני אך נכתבה באלף-בית היווני אך הם שמרו על זהות מובהקת נפרדת מזו של היוונים. כרועים שוטטו בשטחי המרעה עם העדרים באביב ובקיץ, סחרו בצמר ובעורות בשווקים, ואת החורף העבירו בביתם.

במחצית המאה ה-18 העניקו במוסקופוליס מלגות לסטודנטים בפילוסופיה יוונית ותיאולוגיה, ייסדו מוסד שפעל הן כבית חולים והן כבית יתומים, והפעילו בית דפוס משלהם. ההשכלה תפסה מקום מרכזי והעיר הפכה מרכז לפעילות אינטלקטואלית יוונית במאה ה-18. העניין הלימודי שתפס מקום כה נכבד נתמך בידי סוחרים בעלי יכולת, שהקימו עסקים באמצעות לשכות מסחר באיסטנבול, בלגרד, בודפשט ואף בווינה.

בשנת 1769 ושוב בשנת 1788, תקפו מוסלמים אלבנים את העיר המשגשגת. היא נהרסה באופן סופי בתחילת המאה ה-19 על ידי עלי פשה מינינה, אחד מן השליטים החזקים ביותר בפרובינציות האירופאיות של האימפריה העות'מנית.

נפילת מושקופוליס הייתה מקור ברכה למונאסטיר. רבים מן הפליטים הוולכים ברחו למונאסטיר, והביאו לעיר את מומחיותם וקשריהם במסחר וכמו כן את תשוקתם להשכלה. ב-1844-45 דיווח הנוסע הרוסי גריגורוביץ' (V.I. Grigorovich) כי הוולכים במונאסטיר "הינם מצוינים במיוחד בהשכלתם. לרבים מהם ידע בגרמנית או איטלקית", ווקר (Walker) אף ציינה כי הוולכים במונאסטיר "צגיעים לרמה הגבוהה ביותר בביצועיהם במסחר, בתעשייה ובתבונתם".

זמן לא רב לאחר שמונאסטיר פרחה כתוצאה מהריסת מושקופוליס, היא הפיקה תועלת מהמדיניות שנועדה למנוע התקפות ואלימות מסוג זה. בשנת 1812, העצים הסולטן מחמוד השני את כוחה של ממשלתו באיסטנבול ודיכא את השליטים של טורקיה האירופית, אשר למעשה השאירו את האיזור פרוץ ללא חוק במהלך המאה ה-18. המאמץ הצליח, והדבר אפשר למחמוד ולבאים אחריו לכפות את מדיניות ההתמערבות, מדיניות אשר תשנה את מונאסטיר בשנים המאוחרות של שנות ה-30 במאה ה-19.

ארבע שנים בלבד לאחר מכן, ב-1816 העניק הסולטן מחמוד מתנה נוספת למונאסטיר ואולי אף גדולה יותר בכך שהפך אותה למרכז הצבאי של רומליה (הפרובינציה, eyalet, הגדולה ביותר בחלק האירופי של טורקיה). שמו של צבא רומליה שונה לארמיה השלישית, והועבר מסופיה למונאסטיר, כך שבשנות הששים של המאה ה-19 הייתה מונאסטיר בית ל-10,000 חיילים והמפקדות של יותר מ-16,000 אנשים אשר הוצבו למשרות אזוריות. הצבת הצבא בעיר הפך את מונאסטיר לבעלת משקל באימפריה.

מבין שש הארמיות העות'מאניות, הארמיה השלישית הייתה אחראית בעיקר על אזור נרחב שכלל את שטחן של אלבניה, יוון, בולגריה ורובה של יוגוסלביה. ממונאסטיר פיקחה האימפריה העות'מאנית על הגנת המאחזים שלה באירופה שהתכווצו במהלך מאה השנים האחרונות. הונגריה זכתה לעצמאותה ב-1699, רומניה עברה תחת השפעתן של רוסיה ואוסטריה, בלגרד זכתה לאוטונומיה ב-1815, ויוון הפכה עצמאית ב-1830. סביב מקדוניה נוצר קו הגנה בידי הסולטן בהפיכת מונאסטיר למרכז צבאי. אסטרטגיה זו פעלה והתקיימה עד 1912 כאשר מקדוניה הייתה האחרונה מבין המדינות האירופיות בשליטה עות'מנית שנפלה בידי המדינות האויבות לאימפריה.

ההשפעה של קיום מפקדות הצבא על מונאסטיר הייתה עצומה. על מנת לאכסן את אנשי הצבא בוצעו פרויקטים נרחבים של בנייה. כמו כן, נבנה בית חולים מודרני בעיר לטיפול בפצועי המלחמה ובחולים. למטרות אימון, לימוד וחינוך של קצינים עתידיים נוסדו ונבנו בתי ספר חדשים. בנוסף לכך בתהליך התעוררות המעמד הצבאי החדש הגיעו למונאסטיר כוחות פוליטיים חדשים. ב-1831 הפכה מונאסטיר לבירת רומליה (Rumelia), פרובינציה שאוכלוסייתה מנתה 2 מיליון תושבים והשתרעה לאורך 800 קילומטרים כמעט, מהים האדריאטי במערב ועד איסטנבול במזרח. במונאסטיר הוצב גנרל מושל (derebey, pasha) שדר בארמון.

נוכחות הצבא הקלה על המאמצים לבער את מכת השודדים שפעלו מחוץ לעיר ואבטחה את הדרכים לתנועה מסחרית. זו הייתה אולי התרומה הגדולה ביותר של הצבא לכלכלת מונאסטיר. הקונסול הבריטי דיווח על ירידה בצמיחת הכלכלה בגלל מסים והוצאות נלוות אשר העבירו חלק ניכר מן הרווחים מידי הסוחרים לצבא. אך אבטחת תנועת המסחר אל העיר וממנה הייתה הכרחית לעיר כמו מונאסטיר, אשר מאז ימי קדם מיקומה לאורך דרכי המסחר היה מפתח לשגשוגה.

בנוסף לעליה ברמת החיים, הצבא הביא גם לשינוי בהתייחסות למערב ולהרחבת האופקים. עד לאמצע המאה ה-18, בזה האימפריה העות'מנית המוסלמית לאירופה הנוצרית. אך נצחונות אירופה על האימפריה העות'מנית גרמו לאיסטנבול לחקור מה ניתן ללמוד מן המערב, במיוחד בנושאים צבאיים. החל מ-1792-93, אימצו העות'מנים אימונים צבאיים אירופיים בבתי הספר הצבאיים באיסטנבול. הקצינים שבגרו מבתי ספר אלו היו הקבוצה בעלת הנטייה המערבית ביותר בחברה העות'מנית. קצינים אלו הגיעו למפקדות הצבא במונאסטיר.

מפקדות הצבא במונאסטיר הביאו קצינים אלו לעיר. בשנת 1850, הוזמן נוסע בריטי בשם ספנסר (Edmund Spencer) כאורח לאחת מארוחות הערב בסגנון אירופי שנהג לקיים מוסטפה ביי הארוחה נערכה בגן, באוהל מהודר והייתה מעוטרת בכלי אוכל וכיסאות אירופיים. ההזמנה לסעודה "נכתבה בצרפתית טובה והפתק מקופל בקפידה כמו לו הייתי מקבלו בפריס" לאחר הסעודה הוגשו לאורחים שמפניה ויינות איטלקיים. ביי אף היה חתום על עיתונים מדעיים אירופאים.

בניגוד לתיאור המעודן של ספנסר, בארוחה שנכח בה בריטי אחר, ארבע שנים מאוחר יותר, בעיר הסמוכה ורניה (Vranje) הוא עבר חוויה שונה לחלוטין. "לא סכין ואף לא מזלג הונחו על השולחן" כתב סמית' (Washington Smith) ב-1854. הוא והמארחים הטורקים אכלו באצבעות ידיהם "ונעזרו בפיסות לחם". בורניה לא שכנה מפקדה של הצבא.

השריפה של 1835

בין 1769 ו-1831 קצב הגידול והפיתוח השתפרו ללא הכר. מונאסטיר קלטה אוכלוסיית פליטים בעלי כישרונות וכישורים, הפכה ליציבה מבחינה פוליטית תחת ההגנה של ממשל מרכזי מתחדש, והפכה למרכז פוליטי וצבאי של חלק ניכר של האימפריה העות'מנית באירופה. בנוסף לכך, אי השקט האלבני שתרם לאי היציבות באיזור מונאסטיר הוכרע ב-1830. כ-400 מנהיגים אלבניים הוזמנו למונאסטיר לשיחות, הותקפו על ידי הצבא ונרצחו. בעקבות הטבח הזה דומה היה שלרשות מונאסטיר עומדים כל הכישרונות, המעמד, והביטחון הדרושים לה כדי לשגשג. אך הגורל זימן לעיר טובה אחת אחרונה: שריפה.

באביב 1835 נשרף רוב גדול של מונאסטיר. שריפה ראשונה מתוך ארבע שימיטו הרס על העיר במאה ה-19. היא כילתה 2000 בתים, כך לפי עדות של בואה (Boue) שביקר במונאסטיר במהלך הקיץ של 1836. אף שהיה זה אסון גדול, לא יכלה השריפה לבוא בזמן טוב יותר. היא אפשרה למנהיגות החדשה של מונאסטיר לבנות מחדש את העיר בסגנון אירופי.

בשנות ה-30 של המאה ה-19 מודלים אירופיים של תכנון עירוני החלו להכות שורש באימפריה העות'מנית. בשלהי המאה ה-18 נוסדו בתי ספר צבאיים מודרניים. בדומה לכך, בתחילת המאה ה-19 נבדקה מחדש העיר העות'מנית. ב-1836, שנה לאחר השריפה במונאסטיר, כתב רשיד פשה

(Reshid Pasha) לסולטן מחמוד השני מלונדון כי בשריפות ניתן לראות הזדמנויות לעצב מחדש ערים טורקיות בסגנון אירופי.

הערים האירופיות במחצית המאה ה-19 היו שונות מהערים העות'מניות המסורתיות של הבלקן. בערים האירופאיות מיסדו תוכנית ערים שכללה שדרות רחבות לאורך קו ישר, בעוד הערים העות'מניות, כפי שציין אחד ההיסטוריונים של הארכיטקטורה, הורכבו מ"ממערכת מעוותת של רחובות צרים ומתפתלים שתחזוקתם גרועה". לעות'מנים בעלי אוריינטציה מערבית בשנות ה-30 של המאה ה-19, העיר נראתה "כעדות מרשיעה של עבר מפגר ומבייש". העיר צריכה לשאוף להיבנות "כעיר מאורגנת היטב בצורה, בסדר ובתפקוד".

מונאסטיר עברה שינוי כזה לאחר השריפה של 1835. בעשור הראשון של המאה ה-19, העיר הייתה מוקפת חומה שנבנתה עם ביצורים ומגדלי שמירה בסגנון ימי הביניים. בשנת 1833, שנתיים לפני השריפה, כתב מבקר אנגלי שבמונאסטיר, כמו "בכל הערים הטורקיות שראינו, הרחובות הצרים מעוקלים ומלוכלכים", וב-1836 ציין גם בואה שרחובות מונאסטיר צרים ומלוכלכים. אך הוא היה בין האחרונים שציינו זאת.

ב-1838 חל שינוי דרמטי. באותה שנה לא נתקל המטייל הגרמני מילר (Joseph Muller) בחומה ולא הזכיר סמטאות צרות, במקום זאת כתב שהאזור המרכזי במונאסטיר ניהן ב"ארבעה רחובות מעגליים מפוארים סביב מרכז משותף". בשטח זה נבנו בתי אבן חדשים או במקום בתי העץ המסורתיים. ב-1848 מאשר גם ליר את השינוי שחל כשהוא כותב על "הרוחב והריצוף הטוב של הרחובות" וכמו כן כי "הסדר והניקיון של המקום מענג". עדות נוספת מ-1861 כאשר מטייל אחר מבחין ש"קיים יותר סדר וניקיון ברחובות" במונאסטיר מבמרבית הערים הטורקיות. למעשה, האן (Hahn) שקרא את תיאור העיר של בואה מ-1836 לא הכיר אותה כשנכנס אליה. וכך כתב "נכנסנו לעיר בציפיות נמוכות בגלל התיאור של בואה שתיאר עיר דחוסה, מלוכלכת ובתחזוקה גרועה. אך בעיר ניכר שינוי אדיר מאז זמנו".

נוסף על הרחבת הרחובות, הביאה השריפה למהפך בארכיטקטורה של בתי המגורים. ב-1833, מטייל אנגלי ראה רק בתים עות'מנים מסורתיים שיצרו רושם "של בתי כלא, שמציגים כלפי חוץ לא הרבה יותר מקירות חשופים בעלי שערים כפולים". כ-15 שנים בלבד מאוחר יותר, מתאר ליר בתים בנויים

בדקדקנות וארמונות "מסוידיים ומעוטרים, וחלקם מפגינים חזות עליזה כפי שרק צבעי אדום ולבן יכולים להעניק".

שינויים אלה התרחשו מהר לאחר השריפה. לעיר אצה הדרך. בואה הבחין בהתאוששות המהירה הזאת והוא מעיר שמגרשים שהיו ריקים בגלל השריפה של 1835 כבר התמלאו שנה לאחר מכן. סימן ראשון לתחכום בכלכלה של מונאסטיר, היה בעובדה שאגודות לביטוח הדדי כיסו חלק מנזקי השריפה וסייעו לתחיית העיר. במאי 1836, הוקמה בעיר מחלקת מכבי אש.

מונאסטיר 1839, לידה מחודשת

העדות הארכיטקטונית לזהות החדשה של מונאסטיר אף יותר מהשינוי ברחובות ובבתים, הייתה ללא ספק המתחם הצבאי. הביתנים ובית החולים הצבאי שהיו עצומים במידותיהם ובלתי רגילים לזמנם הוצבו באפן אסטרטגי בגבהים מדרום מערב לעיר על מנת להרשים את המבקרים המגיעים אליה. תוכניות למבנים הגדולים היו בעיצומן בסתיו 1837. המבנים עוצבו בסגנון ניאו-קלסי והושלמו בחודש מאי 1839, ובכך היו ברוח הרפורמה העות'מנית שנקבעה על ידי הסולטן בנובמבר של אותה שנה. הרפורמה הבטיחה כבוד לרכוש ויחס שווה לנתינים שאינם מוסלמים. הרפורמה סימנה פתח של תקופה חדשה, ובנייניה החדשים של מונאסטיר הראו למטיילים כי הם הגיעו לעיר העתידי. האן כתב ב-1858 ביחס לעיר מונאסטיר את הדברים הבאים:

"כבר בכניסה מתקבל רושם טוב ממבני הצבא העצומים וממבנים צבאיים אחרים המקובצים סביבם, שכולם מתוחזקים בתנאים הטובים ביותר. הרושם הראשוני אף מתגבר כאשר נראה הקיוסק המקסים שבנה עבדי פאשה כדי לשרת את קציני חיל המצב כבית קפה. בסמוך, מספר מבנים מרשימים לא פחות יוצרים שורות המובילות לרחוב ראשי רחב.

בסוף שנות הארבעים של המאה ה-19, נשבה ספנסר (Edmond Spencer) אף הוא בקסמם של "המבנים החדשים שהוקמו ובמיוחד מבית החולים הנפלא והקסרקטין". ובשנת 1863 מיסיונר צרפתי במונאסטיר כתב אף הוא אודות "בית החולים הנפלא והקסרקטין היפים כל כך". אם אירופאים שהיו מורגלים לבניינים גדולים מהמערב העריצו את הארכיטקטורה החדשה במונאסטיר, על אחת כמה וכמה, נדהמו התושבים המקומיים אף הם.

בספטמבר 1839, עצרו במונאסטיר שני אנגלים שטיילו יחד, ההתבוננות של כל אחד מהם בנפרד תומכת במסקנה ששנת 1839 הייתה שנת ההתחדשות של מונאסטיר אחרי השריפה. עשה לייארד (Sir Henry Layard) את דרכו ביבשה מאנגליה לאיסטנבול. מיטפורד (Edward Mitford) היה בדרך היבשה מאנגליה לציילון, מסלול ארוך מאוד בהשוואה לזה של לייארד.

אף אחד משניהם אינו מזכיר את השריפה. אם נביא בחשבון שבשנות השלושים המוקדמות של המאה ה-19 אוכלוסיית מונאסטיר לא עלתה על 35,000 תושבים, שריפה שכילתה 2,000 בתים הותירה שם 10,000 נפש, כשליש מן האוכלוסייה, חסרי בית. גם אם המספרים בהם נוקב בואה מוגזמים, יש עדיין חשיבות לעובדה ששני המטיילים לא מצאו לנכון לציין את עקבות השריפה שארעה שנים ספורות לפני כן. בעצם, ברישומיהם אודות הביקור במונאסטיר יש רק שבחים על העיר שהיא "נוחה ויש בה אספקה טובה" בשווקים והמגורים הם בפונדק מרווח ואטרקטיבי, אשר היה "מוקף בסורג צבוע בדומה לכלוב ציפורים".

ההתאוששות המדהימה של מונאסטיר, במיוחד בתנופת הבניה, במהלך כארבע שנים לאחר השריפה מרמזת על הנהגה מקומית מיוחדת במינה. הרשימות של מיטפורד שבהן הוא מדווח על פגישתו עם הפשה של מונאסטיר מספקות תיאור קצר אך משמעותי של פוליטיקאי מיומן.

" במהלך היום חיכינו לאיש הגדול הזה. אחמד פשה, אדם נאה, אך בעל הבעת פנים חמורה. הוא היה ישוב עם מזכירו ומספר פקידים טורקיים רשמיים, אך קבלנו בכבוד רב ונתן את ההוראות הדרושות לגבי הדרכונים שלנו. אי אפשר לפגוש אנשים מנומסים וחביבים מהפשות הטורקים; הם אולי אינם מצטיינים בכנות, אך אנשים אלה שחייהם עברו בתככים עבור כוח ושלטון אינם נוטים לטפח איכות זו בטורקיה יותר מאשר באנגליה, בעוד החביבות שלהם, גם אם במקור אומצה ככלי דיפלומטי, היא מועילה ונעימה לזרים.

יכולתה של מונאסטיר להשתקם מאסון תבחן שוב בסוף המאה ה-19, כאשר היא תתאושש משריפה נוראה אחרת. אך אין היא יכולה להתחרות בשיקום של 1839. בשנה הפכה זו העיר המקדונית הנחשלת למרכז צבאי, מדיני, ומסחרי.